

Német nyelvű országok zöldterületeinek kezelése és jogi szabályozása, illetve konkrét példák egyes példamutató projektekre, különböző városokból

Ausztria zöldterületei

A városok zöldterületeit a „Zöldfelületek Hivatala” kezeli. Ez a hivatal felelős az összes zöldterület rendben tartásáért, kezeléséért és védelméért, mely általában privát cégeket bíz meg a különböző feladatokkal, így funkciója a koordináció és az ellenőrzés. A növényeket a város és más ültetések (pl. infrastruktúrák szélén, városon kívül) számára a Városi Kertészettől rendelik, ameddig annak kapacitása ki tudja elégíteni az igényeket. A hivatal az ültetésekhez és az ápoláshoz képzéseket szervez a Városi Kertészetben; arra is ügyelnek, hogy legalább részmunkaidőben legyenek nehezen foglalkoztatható személyek is alkalmazva. A Hivatal kezeli a városi temetőket is, rendszeresen virágdíszítésekről gondoskodik, kertészeti versenyeket rendez, és a zöldhulladék feldolgozását is ő szervezi.

A zöldterületek fenntartása érdekében a hivatal kertészeket kér fel ápolásra, ültetésre, fűnyírásra, és az órábért felül anyagköltséget fizetnek ki a kertészeknek. Azonban nem csak direkt módon, kertészek megbízásával valósulhat meg a kezelés, gyakran a szövetségi (állami) kertészetek, az állami ingatlankezelés, az innsbrucki ingatlantársaság, vagy egyes lakóközösségek végzik a kezelést, akik a költségeket is saját maguk fizetik. Önkéntesek inkább a vizes területeken, vagy kis biotópokban jellemzőek.

A forrásokat a zöldterületek számára általában a helyi közösségek alapjai, a zöldhivatalok, a mezőgazdasági- és erdőgazdasági képviselők és az önkormányzatai biztosítják. Ugyanakkor előfordul, hogy magánkézben lévő szervezetek is részt vesznek a kezelésben, például Innsbruckban az alpesi állatkert területén.

A zöldterületekhez kapcsolódó infrastruktúra kiépítése azonban nem csak az állami apparátus kezdeményezéseként valósulhat meg! Egy évenként változó összegű keretet bocsátanak pályázatok rendelkezésre, bicikli-, sétáló-, és túraútak létesítésére és felújítására.

Országos szinten az önkormányzatok és a különböző hivatalok részére számos minisztérium (például a mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi, és az „élet-” minisztériumok) biztosítanak forrásokat a zöldterületek fenntartására. Bár kevésbé hangsúlyozzák, de a zöldterületek számára igen gyakran „egyedi sportolási lehetőség és természetvédelmi kötelezettség” címen lehet a legkönnyebben nagyobb forrást szerezni, és kevésbé előnyös a városszépítési, kikapcsolódási stb. funkciókkal próbálkozni.

Civil és magánberuházási kezdeményezésként egyre inkább terjed Ausztriában, hogy a szállodák az épületek körül játszótereket, szökőkutakat, halastavakat, nagyobb virágágyásokat, gyepterületeket és kerteket létesítenek. A hotelek szerint ez növeli vonzerejüket és vendégszámukat.

Innsbruck

Innsbruckban és érdekes módon egész Ausztriában (Bécset kivéve) nem játszanak központi szerepet a városok zöldítése érdekében indított programok. Innsbruck, bár az Alpok szívében található, mégis különösen „csupasz” még a németnyelvű városok között is. Általánosságban elmondható, hogy az osztrák városokban jellemzően nagyobb parkok találhatóak és a kertek kialakítása is gyakori, de – a Budapest nagy részére is jellemző – útszéli fásítások viszonylag ritkák. Ez Innsbruckra különösen igaz, hiszen itt a szűk völgy miatt állandó a területhiány, és fásítás miatt nem tehetik szélesebbé az utcákat. Ráadásul itt pár percre van a természet, tömegközlekedéssel a belvárosból az ember 25 perc alatt a hegyvidéki területekre juthat. Ennek megfelelően a lakosság sem hiányolja a belvárosból a zöldfelületeket. Általában hasonlóak a viszonyok minden német területen (a milliós nagyvárosokat kivéve), és inkább az a fő cél (Svájcban erre óriási hangsúlyt fektetnek), hogy a lakosság 15-30 perc alatt a város

területén kívül elérhesse a természetet. Ennek megfelelően nagyszámú bicikliúttal, egyedi tömegközlekedési járatokkal kötik össze a városon kívüli zöldterületeket a város magjával.

Jogszáály: „Védett állatok és szaporodóhelyeik a városon belül is védettek”

Program: „Innsbruck vadon élő állatai”. A programban a felvilágosításra, tájékoztatásra és a lakosság öntudatosságának fejlesztésére helyezik a hangsúlyt. Ennek segítségével létrehoztak egy olyan irodát, amelyhez a lakosok a felmerülő kérdéseikkel fordulhatnak, illetve a védelemre érdemes állatokat telefonon és e-mailen be is lehet jelenteni, így a feltérképezéshez kéri is a lakosság segítségét. A bejelentéshez letölthető egy lista, melyen fel vannak sorolva a vizsgálni kívánt állatok. Ezeken felül ingyenes prospektusokkal nyújtanak információkat. Az innsbrucki faunáról még igen kevés az információ, és ez a pár éve megkezdett program ezen igyekszik változtatni. Bécs és Linz is rendelkezik hasonló programmal. A programok nem csak a „valódi védettséget” élvező állatokra vonatkozik, hanem minden olyan állatcsoportra, melyek száma a városban fogyatkozóban van; különösen a kétélűekre és hüllőkre. A madarak és emlősök közül néhány csoport adja az alappillért, így például a sün, a vakondok, a róka, a denevérek, és a baglyok.

A sérült, ápolásra szoruló állatoknak is segítséget lehet kérni, a denevérekkel külön szervezet is foglalkozik. A fészkelőhelyekről való kiszorulást, a biodiverzitás csökkenésének veszélyét látják a galambok terjeszkedésében! Ezért a város szigorúan fellép a galambokkal szemben, számukat akár kilövésével is visszaszorítja, etetésük is szigorúan tilos, melynek megszegése esetén a lakos komoly bírsággal sújtható (kb. 15 ezer Ft). Ennek eredményeképpen a várost és a parkokat valóban nem lepték el a galambok, és a mi városainkkal ellentétben a galambbűrülek káros hatásai is jóval kisebb mértékűek.

A program elemei még a szakértelemmel megvalósuló téli etetés és a téli pihenőhelyek biztosítása, amennyiben nem talál megfelelőt a téli álmot alvó állat. Az állatok kertben és ház körül megvalósuló „védelmét” is támogatja a program.

A városi vezetés és Tirol a tanulók „képzését” is támogatja, mégpedig a fenti program oktatásba építésével: az iskolák jelentős részében külön tanegység foglalkozik a témával.

1. ábra: oktatás Innsbruckban a szabadban

A zöldfelületeket a Városi Kertépítészeti Hivatal kezeli, és ő felelős a zöldfelületek kialakításáért is. Azonban a helyi WWF és más zöltszervezetek tevékenyebben is részt szeretnének venni a parkokkal kapcsolatos munkákban, melyről jelenleg is tárgyalások folynak a Hivatal és a zöltszervezetek között. Jelenleg is segítik a civil önkéntesek a zöldterületeken folyó munkákat, azonban egyelőre rendszertelen módon és időközönként. A Hivatal ingyenes tanácsadást bizotsít a kerttulajdonosoknak, és a városi kezelésben lévő

zöldterületeken megjelenő kártevők elleni védelmet is ő szervezi. A hivatal kezelésében lévő kertészetben a lehető legtöbb növényről próbálnak gondoskodni a város számára, természetik, szaporítják őket, parki és kertészeti létesítmények felújításakor, cseréjekor ide szállítják a korábbi elemeket, és itt azok meg is vásárolhatóak igen kedvezményes áron.

2. ábra: az egyik legnagyobb park Innsbruckban az Amras kastély körül

Az Inn partján minden tavasszal a helyi Vöröskereszt rendez önkéntes szemétszedési és tisztítási akciót. Ez számunkra a kisebb vízfolyások (pl. Rákos-patak) szempontjából lehet példamutató (mivel az Inn partja a Dunáéval ellentétben nincs kiépítve). Ez az esztétikán felül valószínűleg higiéniai szempontból sem rossz ötlet (nemhiába a Vöröskereszt szervezi Innsbruckban); gondoljunk csak a patakpartokon gyakran játszó gyerekekre, akik szülői felügyelet nélkül idebicikliznek...

A WWF-vel közösen megvalósuló projekt például az Inn revitalizálása is, mellyel a folyót és partját újra természetközelivé, és „élővé” szeretnék varázsolni.

Számos (mintegy 2300 község és város) osztrák település zöldfelületi szabályozása az Agenda 21 programja és az Aalborgi charta alapján lett kialakítva. Ezek lényege, hogy a városfejlesztés a fenntarthatóságot és így az ökológiai, gazdasági, szociális fejlődést is szem előtt tartja, és közel azonos szerepet ad nekik. Ennek megfelelően a meglévő zöldfelületek megtartásán felül, azok kiterjesztése mellett foglalnak állást a települések polgárai és képviselői is.

Salzburgi városfejlesztés

A városfejlesztési koncepció szerves eleme, hogy a régi (belső) városrészekben zöld zónákat alakítsanak ki és bővítsenek a gyalogosok számára. A zöldterületeket a városi élet minőségét javító elemekként kezelik, melyeket a város területének 20 százalékán szeretnék biztosítani, e cél érdekében akár a jelenleg még beépíthető telkek bezöldítését is tervezik. Egy-egy zöldfelületet elrabló beépítési beruházás nem szolgál közösségi érdekeket, csupán egy szűk beruházói kör érdekeit. Éppen ezért csak olyan területek beépítését engedélyezik a továbbiakban, ahol még nincs zöldfelület létesítve, és a beruházás különös jelentőségű az egész város számára (pl. igen sok munkahelyet létesít).

Németország zöldterületei

Mint ahogy Ausztriában itt is a fő hangsúlyt városokon belül a parkok, illetve a városok szélén kialakult „zöld övek” kapják, a lakosság kikapcsolódását elsősorban a városon kívüli területek szolgálják.

Németország egyes – a vandalizmus által nagyobb mértékben érintett – parkjaiban belépődíj bevezetését és elkerítést terveznek. A belépő bár csak egy euró lenne, és így várhatóan semmivel sem csökkentené a valóban kikapcsolódni vágyók látogatását, komoly vita tárgya. Azt szeretnék megoldani vele, hogy a rongálók kisebb mértékben jelenjenek meg a területen, akik például a padok tönkretételével és firkálásokkal egy-egy parkban évente akár millió eurós károkat is okoznak. Néhány parkban a bevezetést követően a rongálás jelentősebb visszaszorulását, a lakosság elégedettségét és támogatását tapasztalták. Azért tartom személy szerint fontosnak e dolog megemlítését ebben a dolgozatban, mert biztos vagyok benne, hogy a vandalizmus és az ahhoz hasonló károk hazánkban is igen számottevőek, melyet orvosolni szükséges.

Németországban bár igen elterjedtek a zöldtetők, azonban ezek zöme nem látogatható. Kimutatták számos mikroklimatológiai előnyük mellett, hogy magának az épületnek az energiaháztartására is igen kedvezően hat. Így már támogatást nem is nagyon adnak létesítésükre, mert az ingatlantulajdonosok anélkül is szívesen fordítanak erre, hiszen hosszabb távon energetikai okok miatt megtérül a beruházás.

München, belső udvarok zöldítése, program: "Familienfreundliches Wohnen"

Civil kezdeményezésként Münchenben egyes helyeken a lakók maguk szerveznek belső udvari zöldítéseket több emeletes belvárosi háztömböknél. A belső kertek és játszóterek kialakítását és ápolásának, fenntartásának rendszerét már több lakó-házirend is tartalmazza. A kezdeményezést szűk forrásokkal a civil és zöldszervezetek, valamint újabban a városi önkormányzat is támogatja. A költségek és a munka nagy részét azonban a lakók végzik.

Frankfurt am Main – elhagyott amerikai reptér zöldítése

Egy nagy elhagyatott terület zöldítése, Németország egykori nyugatnémet városában sem történik zökkenőmentesen. Az egykori szövetséges ellenőrzésű reptér használatában évekig nem tudtak megegyezni, és évekbe került, mire a tulajdonviszonyokat is úgy rendezték, hogy valamilyen együttes koncepció megvalósulhasson. Az átmeneti időkben motorosiskolák, sőt motoros- és autósversenyek helyszíne is volt a terület csakúgy, mint modellezők reptető területe. Végül a „Zöld Öv” projekt keretein belül a környezetvédelmi, a zöldfelületekért felelős és a területtervezési hivatal összefogásával a következő célokat fektették le: a hely története tükröződjön a rendezés után is, gyalogosok számára is vonzóvá tegyék a területet, és a természet is kapjon helyet. Így például ismeretterjesztő – madármegfigyelő és növénybemutató – ösvényeket is kiépítettek a városlakók örömeire. A sajtó is felkarolta és támogatta a projektet. A növényzetet nem betelepített, hanem a spontán szukcesszióknak engedtek teret, mely lehetőséget biztosított a megfigyelések is (doktori munka is készült a tapasztalatokból). A területen egy nagyobb kávézót és négy akváriumot is létesítettek, melyekben a közeli vízfolyásban (Nidda) őshonos halait figyelhetjük meg. A „tájat bemutató állomások” elsősorban az ide látogató óvodás és iskolás csoportok számára létesültek, melyekkel a természetet és tájat élőben mutatják be a kisebbeknek, ezzel közelebb hozva hozzájuk a témát, mintha csak iskolapadban hallanának róla. A terület a város körüli zöld öv

része, így nagyobb biciklistúrák és versenyek is részben itt kerülnek megrendezésre. Az egyik ilyen biciklis verseny négy napos, mely alatt különböző szakaszokat a teljes zöld övben teljesítenek a versenyzők.

Az oktatás más módon is szerepet kap a területen, egy irodát is létrehoztak a helybeli oktatás segítségére, és az iskolák a diákokkal együtt ingyen hozzáférhetnek a számtalan természetismereti előadáshoz, és részt vehetnek a tájat bemutató számos rendezvényen. A repülés és az ahhoz kapcsolódó alkalmazott fizika oktatása és rendezvényei az egykori hangárokból valósulnak meg. A nagy zajt generáló légi bemutatók helyett modellrepülő versenyeket, és rakétaversenyeket rendeznek évente. A teljes fejlesztés és a beruházások jelentős költséggel jártak, melynek közel felét az EU finanszírozta.

3. ábra: az egykori reptér „új” használata

Svájc zöldterületei

Svájc fejlődéstörténete, kulturális hagyatéka, problémái egészen mások, mint Magyarorszáé. Éppen ezért sok területen nem is összehasonlítható a két ország, inkább számunkra a jövőben jelentkező problémákat vizionálhatja. De amíg a jelenlegi problémáinkat sem oldottuk meg, addig természetesen az esetleges jövőbeliek kisebb hangsúlyt kaphatnak csak. Ezért igyekeztem olyan példákat, szabályozást kiválasztani (az általános informáláson felül), melyek mégis értékesek és megvalósíthatóak lehetnek itthon.

Svájcban, ellentétben a többi német nyelvű országgal, a városi zöldterületek tervezése, kezelése, anyagi forrásteremtése, teljes mértékben a városok, községek hatáskörébe tartozik; legfeljebb kanton szintjén vannak programok és támogatási projektek. Mindez Svájc erősen decentralizált működéséből egyenesen következik. Állami szinten csak általános irányelvek meghatározottak, mint a területfejlesztési törvény (3-as cikkely, 3-as bekezdés, e) paragrafus), amely szerint a települések lehetőségükhöz mérten minél több zöldfelülettel és fával kell rendelkezzenek. Ezenfelül Svájcban irányadó még a természet- és honvédelmi törvény (18b cikkely, 2. bekezdés), melynek idevágó tartalmi eleme: az intenzíven használt területeken, így a települések kül- és belterületén a kantonoknak gondoskodniuk kell az ökológiai „kiegyenlítő” zónákról, vagyis természetközeli és a helyi viszonyoknak megfelelő vegetációról, például a rézsűkön, a vízfolyások partjain, illetve az útszegélyeken. A

pontosabb, a helyi területtervezési jogszabályok rögzítenek előírások kantononként és községenként eltérőek.

Svájc lakosságának háromnegyede agglomerációban él, így a lakosság zömét nem érintik a belvárosi zöldítések, és erre különösebb lakossági igény sincsen. Gyakran szükségtelen is hasonló program, mert ahogy Rousseau már a korában is írta, Svájc egésze olyan, mint egy nagy, zöldterületekkel tarkított város. Olyan sűrűn lakottak a völgyek, és az építkezésre alkalmas területek, ugyanakkor olyan szótan helyezkednek el, és megfelelő infrastruktúrával ellátottak a települések, hogy ha zöldebb területre vágyunk, nincs más dolgunk, mint a város magjától 30 km-re költözni. Ugyanis Svájcban 40 perc alatt a belváros szinte bármely pontját elérjük a távoli agglomerációból is. Érdekes módon a svájci agglomeráció egészen más, mint egy magyar, ugyanis a svájci vidék nagy része felettébb „elvárosiasodott”. Megtalálhatóak itt a kozmetikasalonoktól kezdve a thai-éttermeken át minden, ami inkább a belvárosra lennének jellemzőek. A zöldövezeteket és az elővárosokat tipikusan a családok választják, míg a fiatalok, és a munkásréteg nem keresi jellemzően ezeket a területeket. Akik mégis a belvárost választják, azok „tipikus” városi emberek, és bőven megelégszenek a természet hétvégi látogatásával. Ennek ellenére a nagyobb városok (Zürich, Bern, Lausanne, Luzern stb.) hangsúlyt fektetnek a megfelelő zöldfelületi arányra, mégpedig a megfelelő városklíma biztosítása végett, valamint nem ritkán zajvédelmi szempontok is előkerülnek.

Éppen a települések szétszórtsága miatt itt nem újabb és újabb zöldfelületekkel szeretnék a városokat bővíteni, hanem inkább picit centralizálni, és így a vidéki jelleget újra némileg helyreállítani. A rengeteg ingázó miatt állandóak a dugók a közutakon, és ezek negatív hatása 80 százalékban ironikus módon az ún. „zöld övezetekben” (hisz azok helyezkednek el periferián) jelentkezik. Éppen ezért a közvélemény-kutatások a svájci lakosság életminőségét rontó legjelentősebb faktorokként a zajt és a kipufogógázokat említik. Ezek hatásának csökkentésében segítségre lehet némileg a zöldítés, de egyértelműbben többet segít a centralizáció, és a tömegközlekedés felélesztése – vélik a svájciak.

4. ábra: már csak a nagyobb településeket ábrázoló térkép is jelzi Svájc igen sűrű településhálózatát

Jelenleg Svájcban is a legfőbb és anyagilag legtámogatottabb programok a biciklivel és tömegközlekedéssel elérhető városon kívüli zöldterületek fejlesztése. Cél, hogy minden svájci 20 perc utazással bármelyik belvárosból erdőbe érhesse. Az erdők látogatása ingyenes, és nem is tervezik díjak bevezetését. Hogy az erdőt megszemélyesítsék némileg, a legidősebb fákra minden területen egy kis brosrát akasztanak, amelyen elmesélik a fa történetét. A felmérések szerint sportolásra (leginkább futásra) rendkívül sokan használják az erdei területeket Svájcban, mindenek előtt persze a városiak. Már Svájc több területén az erdők

30 százaléka a lakossági kikapcsolódást szolgálja, így a gazdasági erdők némileg teret vesztenek, ami viszont az állandóan növekvő igény mellett manapság konfliktusokat eredményez. Hogy minden városnak kielégítsék az igényét, a zöldterületek és így az erdők is különböző módon kezeltek. Egyes részek parkosítottak („civilizáltak”), egyesek „vadak” (természetközeli), egyes részeken jó minőségű az út, míg másokon kifejezetten természetközeli ösvények találhatóak csak. A cél, hogy minden korosztály és minden embertípus jól érezze magát az erdőben, találjon neki megfelelő kiépítettséget. Például a nyugdíjasok nem tudnak köves ösvényeken sétálni, míg a terepbiciklisnek, és fiatal kirándulónak „unalmas” a kis lejtésű, széles, kiépített úthálózat.

Az erdők mellett intenzíven támogatják a vizes területeket, melyek hasonló kikapcsolódási funkciót tölthetnek be a városok közelében (pl. Bern közelében Eymatt am Wohlensee). Itt a természetközeli partok kialakítása az egyik legfontosabb elem; és nagyfokú ökológiai értéke miatt a természetvédelmi funkció is gyakoribb, mint az erdők esetén. Általában véve jelenleg Svájcban a „természet-élmény parkok” létrehozása támogatott országos szinten, mely bármely zöldfelületre vonatkozhat, mely kielégíti a magas ökológiai értéket és az emberek legteljesebb pihenési, felfrissülési lehetőségeinek kínálatát; valamint fontos elem az ingyenes hozzáférés és a rendszeres tömegközlekedési összeköttetés.

A városon belüli területeken jelenleg nagy erővel folyik a folyóvizek és azok partszakaszainak revitalizációja, mely esztétikáján felül magasabb ökológiai értéket is hordoz, és a lakosság pihenését is jobban lehetővé teszi. Kimutatták, hogy önmagában a zubogók (hogy halljuk, amikor csorog a víz) létesítése, és az egyenetlen partvonal sokkal nyugtatóbban hat a látogatókra, mint egy kiépített, holt vízfolyás.

Az országban egy figyelemreméltó projekt még a „természetközeli kertek” koncepciója. Lényege, hogy szakmai tanácsadással, ingyenes kurzusokkal segítenek a kerttulajdonosoknak abban, hogy biológiai módon műveljék a kertet; természetes trágyázással, természetes ellenségekkel, honos növényekkel stb. Így nagyobb fajgazdagságot és tájközeli képet kap az egész város is. A program sikerét igazolja a magas érdeklődés, és a kimutathatóan csökkenő műtrágya-, és növényvédőszer használat.

Svájcban, a kötelező katonai szolgálatot civil munkával ki lehet váltani, így számos fiatal a zöldterületeken dolgozik. Ebben az országban nincs olyan, aki legalább egy évet ne dolgozna a társadalomért, akár honvédelem, akár egészségügy, akár a természet kapcsán.

Egyes kantonokban terjedőben van az a nézet, hogy az idősebb fákat mindenképp meg kell óvni. Bár városon belül még nem került szabályozás alá, de több helyi erdészeti rendeletben már az idősebb fák, a teljes állomány 10%-áig oltalomban és kivágási tilalomban kell részesülniük. A kieső gazdasági hasznót az állami apparátus megfelelő intézményétől lehet visszaigényelni.

Svájcban az ipari és vállalati területen is gyarapszik a zöldfelület, annak köszönhetően, hogy 1997 óta erre támogatás kapható. Azóta 16 millió négyzetméter természetes területet hoztak létre ilyen magánterületeken.

Zürich

Egyes városokhoz hasonlóan Zürichben is nagy sikert aratott a közösségi kertek koncepciója, vagyis, hogy azon családok, akiknek nincs saját kerthez hozzáférésük, azok egy közösségi terület parcelláján kertészkedhessenek. Ilyen módon Zürichben és agglomerációjában 60 ezer

családnak van parcellája. Ugyanígy Zürichben vezették be számos parknál az ökológiai kezelést, így például a kártevők elleni természetes védekezést. E parkokban a fajgazdagság akár háromszorosa is lehet, a hagyományosan kezelt parkokhoz képest.

Zürichben a zöldtetők is különösen elterjedtek, hatásaikkal kapcsolatban számos kutatást végeztek. Kimutatták, hogy a lehullott csapadék 50–75 százalékának visszapárologtatásával jelentősen hozzájárulnak a városi száraz levegő elleni küzdelemhez. A tetőkön rengeteg spontán betelepült fajt, vörös könyves növények és rovarok tucatját is megtalálták. A tetők nem igényelnek létrehozásuk után különösebb ápolást, és energiát takarítanak meg építtetőjüknek. Zürich és a kanton támogatja az ilyen tetők létrehozását.

Forrásjegyzék

www.ecotone.at

Kert és Táj (Garten u. Landschaft) folyóirat, 2/2004 és 5/2006 kiadások:

www.garten-landschaft.de

http://www.buergerliste.at/d_home.htm?aktuell/d_thema_detail.asp?id=1790

<http://www.tirol.gv.at/themen/umwelt/wald/erlebnis/foerderung>

<http://www.innsbruck.at/io30/browse/Webseiten/Content/Verwaltung/Aemter/Gr%C3%BCnanlagen>

<http://www.tirol.gv.at/themen/umwelt/naturschutz/foerderungen>

<http://www.tirol.gv.at/themen/umwelt/wasser/revitalisierung>

<http://www.lebensministerium.at>